

már a kiállítást. Abban, hogy a kiállítás nem hozta az elvárt nyereséget és hasznot, szerepe volt többek között a rossz időjárásnak, a kolerajárványnak, a magas szállásköltségeknek és a tőzsdekrachnak. Az *Ungarischer Lloyd* tudósítója kifejtette, hogy egy ilyen kiállítás hozadéka nem csak számokban fejezhető ki. Eredménynek tekinthető az is, hogy a világ megismerhette az Osztrák–Magyar Monarchia polgárainak szorgalmát, kitartását, munkáját. Nordau, aki naponta több órát töltött a kiállítás területén, utolsó, összegző tudósításában a világkiállítást mint műfajt tulajdonképpen felesleges luxusnak ítéli.

Az irodalom és az újságírás kapcsolatát Jókai Mór példáján vizsgálja Ujvári Hedvig, és mutatja be Jókai recepcióját a jelentősebb magyarországi német nyelvű újságokban 1867 után. A Jókai-kiadásában megjelenő, Horn Ede szerkesztette *Neuer Freier Lloyd*-ban (1869–1872) Jókai maga gondoskodott mindig arról, hogy folytatásokban megjelenjen egy-egy németre fordított regénye. Emellett a 70-es évek végén és a 80-as évek elején a *Pester Lloyd*-ban is jelen vannak folyamatosan, kisebb-nagyobb megszakításokkal Jókai-regények, melyeket Ujvári Hedvig akribikusan regisztrál. A következő fejezetet a korszak jelentős tárcáiróinak, kritikáinak, Dux Adolfnak, Sturm Albertnek, Silberstein-Ötvös Adolfnak és Hevesi Lajosnak szenteli a szerző, akiknek múlhatatlan érdemeik voltak a magyar irodalom megismertetése és népszerűsítése terén, egyrészt fordításaik, másrészt a német nyelvű sajtóban publikált elemző írásaik révén. Itt a *Lloyd*-lapokban 1867 után közölt Jókai-vel kapcsolatos tárcáiraikat elemzi. Megemlítendő, hogy Jókait, az írófejedelmet nem kezelték fenntartások nélkül, főleg Dux, aki fordította is Jókai regényeit, tett számos – jogos – kritikai megjegyzést több regényével kapcsolatban.

A záró részt a Jókai-vel szemben megfogalmazott kritikáknak (fantáziája határtalan, regénykompozíciónak hiányosságai) szenteli a szerző, de a német nyelvű sajtó alapjában jóindulatú írásaitól elkülönítve kezeli Gyulai Pálnak, a népnemzeti irányzat fő teoretikusának elvi alapú, Jókait elítélő kritikai tevékenységét, aki az irodalmi múltól a nép nevelését és a realizmust várta el, s nem tudta Jókai hatalmas népszerűségét és a műveiben lévő humort elfogadni. Péterfy Jenő Gyulai

értékrendjét követte, kiemelte Jókainál a lélektani ábrázolás gyakori elégtelenségét, de stílusát, nyelvét nagyra értékelte, Asbóth János viszont felhívta a figyelmet, hogy a kritika feladata nem csak Jókai gyengéire rámutatni, hanem írásainak pozitív vonásait hangsúlyozni.

Ujvári Hedvig a budapesti német újságok bemutatása után azokat tartalmilag egy fontos társadalmi esemény, a Monarchiát a világ előtt megmutató 1873-as bécsi világkiállítás visszhangja kapcsán vizsgálja, valamint göröcső alá veszi a korszak legjelentősebb, német nyelven már életében ismertté vált magyar regényírójának, Jókai Mórnak a recepcióját ugyancsak ezekben az orgánumban. A szerző jó érzékkel választotta ki elemzése tárgyát; más, a Monarchia sorsát befolyásoló politikai esemény a kiegészítés utáni években már nem volt, híres magyar közéleti személlyel kapcsolatos eseményként csak Kossuth Lajos 1894-es halála és temetése, vagy még későbből, a magyarok által kedvelt Erzsébet királyné 1898-as meggyilkolása lenne még említhető. A kitűzött feladatot szerencsésen oldotta meg; a vizsgált periodikumok sajátosságait, eltérő szerkesztési elveiket, olvasóik érdekeinek speciális kiszolgálását sikerült bemutatnia. Könyve alapos forrásfeltáró munka, mely a kiegészítés utáni magyarországi német nyelvű vezető napilapokban rejlő hatalmas és eddig ismeretlen tárcairódomra fókuszál. Összegezve elmondható, hogy Ujvári Hedvig kötete, melyben kutatási eredményeinek összefoglalását teszi közzé, sokban hozzájárul a korszak mindaddig kevésbé feltárt magyarországi német nyelvű sajtójának jobb megismeréséhez.

RÓZSA MÁRIA

A vállalkozó és a kultúra. Heckenast Gusztáv, a legendás könyvkiadó, szerkesztette Lipták Dorottya, Bp., Kossuth Kiadó, 2012, (Kulturális örökség sorozat).

A vállalkozó és a kultúra. Heckenast Gusztáv a legendás könyvkiadó címet viselő kötet a Kossuth kiadó és az Eszterházy Károly Főiskola „Kulturális örökség” sorozatában látott napvilágot. A tanulmánykötet szerkesztője Lipták Dorottya, az MTA–OSZK Res libraria Hungariae Kutatócsoport

19. századi műhelyének vezetője, aki a „Vállalkozás, kultúra, polgárosodás” címmel 2011-ben az Országos Széchényi Könyvtárban Heckenast Gusztáv tiszteletére és születése kétszázadik évfordulója alkalmából rendezett kiállítás kurátora is volt egyben. E kötet azonban nem közvetlenül kapcsolódik a kiállításhoz, hanem önálló tanulmánygyűjteményként foglalkozik a 19. század talán leghíresebb és legnagyobb formátumú könyvkiadójával, a könyvkiadás aranyemberével – ahogy Schöpflin Aladár nevezte Heckenastot.

A kötet kompozíciójából, s a nagyon tudatos szerkesztői munkából adódó szoros struktúrából kiderül, hogy nem az általánosságban Heckenasttal kapcsolatba hozható kérdéseket tematizáló tanulmányok, hanem szándéka szerint is az életmű legfontosabb területeit, problémáit feldolgozó, szintetizáló írások kaptak helyet a könyvben, melyek ahhoz a főként angolszász területeken népszerűsödő módszertani irányzathoz köthetők – a medialitás problémáját is érintve –, mely a kultúrát a gazdaság- és vállalkozástörténet területei felől is értelmezi.

A tanulmánykötetet nyitó és záró, azaz az életutat és a privát szférát taglaló írások közötti összefoglalások a kiadványpolitika és -struktúra egészét tekintik át, külön tárgyalva a szépirodalmi, külön a fontosabb tudományterületek kiadványait; önálló írás foglalkozik a vállalat fő profitját jelentő periodikákkal és a kiadványok illusztrálási és képhasználati technikájával.

A szerkesztő számára a legnagyobb nehézséget az jelenthette, hogy résztanulmányok sora foglalkozott már az életmű egyes kérdéseivel, ám ezek nagy része nem forráskutatáson alapult, és nem is lépett fel a szintetizálás igényével. Amelyek mégis, inkább a Franklin Társulat történetének előzményeként tekintenek a Heckenast kiadóra, s nem is rendelkeznek teljes körű forrásismerettel. Így például a Révay József és Schöpflin Aladár közös munkájaként megjelent *Egy magyar könyvkiadó regénye* inkább esszéisztikus, semmint történet-tudományi szempontokat alkalmazó mű, vagy Gárdonyi Albert kéziratban maradt kiadótörténete, *A Franklin–Társulat cégtörténete*, mely közel száz éve látott napvilágot. E kötet szerzőgárdája azonban mind a hazai közgyűjtemények (OSZK, BFL, MOL, OL, stb), mind a külföldre került

(Bécs, Lipcse, Montreal) anyagokat a teljesség igényével áttekintette, és e kutatások be is épülnek a publikációkba. Mindenképpen a szintetizálás igényével lép fel tehát a kötet hat nagyobb tematikus, egymásra épülő tanulmánya, mely számos segédlettel, kronológiával, illusztrációkkal és egy összegző előszóval egészül ki, s így a könyv lényegében segédkönyvként is funkcionál.

Lipták Dorottya kötetet nyitó írása a pályáiv egészét tekinti át, mely a makro- és mikrotörténethez egyaránt köthető életeseményekben és munkában is gazdag időszakot öleli át. Melyek ennek az életútnak a főbb állomásai? A kassai evangélikus lelkészcsaládból származó Heckenast könyvkereskedő-segédéből nőtte ki magát szakmai és gazdasági értelemben is a neoabszolutizmus egyik legsikeresebb könyvkiadójává, akinek vállalkozását 1873-ben Pest legprosperálóbb könyves vállalataként vette meg a részvénytársulatként működő Franklin Társulat, melynek maga is részvényese maradt. Az eredetileg 1826-ban Pestre érkező Heckenast Wigand Ottó könyvkereskedésében segédként kezdte pályáját, akitől – már nemcsak mint főnökétől, hanem már sógorától is – 1833-ban vetette meg üzletét, mivel Wigand liberális-demokrata értelmiségi kapcsolatai miatt Lipcsebe kényszerült távozni. Heckenast a váratlanul kezébe került lehetőséggel jól sáfárkodva innovatív vállalkozások sorába kezdett: önálló könyvkiadói tevékenységbe fogott, kölcsönkönyvtárat alapított, folyóiratot indított. S azon kevés vállalkozók egyike lett, aki az 1838-as árvizet is – noha könyvkészletei megrongálódtak – különösebb anyagi válság nélkül vészelte át. 1841-ben társult Landerer Lajos nyomdással, a Pressburger Zeitungot is kiadó, Pozsonyban, Budán és Pesten egyaránt nyomdát működtető nyomdász-dinasztia sarjával, aki bölcsészeti tanulmányai, majd katonai pályáját követően, 1824-től családja jól működő kő- és könyvnyomdájának vezetője volt.

Lipták Dorottya források alapján vázolja fel a társascég két vezetőjének, Heckenastnak és Landerernek a portréját, felmutatva a két személyiség különbözőségét, mely lényegében a közel másfél évtizedes együttműködés sikerének alapja is volt, plasztikusan érzékeltetve az általuk irányított munkafolyamatok bemutatásán keresztül kettejük karakterkülönbségeit, számot vetve számos legen-

dával – pl. informális bécsi kapcsolataik lehetősége –, melyek személyüket érintik.

1841-ben e társulás révén létrejött Magyarország első, modern értelemben vett nagy teljesítményű nyomdaipari vállalkozása. A kísérletező szellemű Landerer a továbbiakban a nyomdát irányította, s a technikai innovációért volt felelős, a mértéktartóbb és decensebb Heckenast a kiadói és a könyvkereskedési üzletágot vezette. Landerer kiadásában, de Heckenast szellemi támogatásával jelent meg 1841 januárjától a *Pesti Hírlap*, amely Kossuth Lajos szerkesztésében a liberális ellenzék vezető orgánuma lett.

Szintén forrásokra, főként a nyomda és kiadó-vállalat alkalmazottainak visszaemlékezéseire támaszkodva tárja fel a tanulmány a kiadó és nyomda 1848. március 15-i eseményekben, majd a szabadságharcban betöltött szerepét, azt, hogy a forradalommal együttműködve a Landerer–Heckenast nyomdában cenzori engedély nélkül nyomtatták ki a 12 pontot és a Nemzeti dalt, vagy az osztrák jegybanktól való függetlenedés céljából létrehozott bankjegynyomda működését, a Kossuth-bankok kinyomtatását.

Heckenast Landerer 1854-ban bekövetkező halálát alkalmatlanul a vállalat – mely még kilenc évig Landerer és Heckenast néven működött – egyedüli irányítója lesz, majd 1863-tól nevében is saját vállalkozásaként élt tovább. Kiadványai ezidőtájt elsősorban magyar, kisebb részben német nyelvűek, főként szépirodalmi művek, de más tudományágak szellemi termékeit is megjelentette. 1854-ben indult meg talán gazdasági értelemben is legsikeresebb kiadványa, a *Vasárnapi Újság* című enciklopédikus folyóirat, mely a század második felének legnépszerűbb ismeretterjesztő és családi lapja volt. Mindemellett számos más folyóirat és periodika kiadása fűződik Heckenast nevéhez, így az *Életrajzok*, *Bibliographiai Értesítő*, a *Magyar Sajtó*, *Pesti Hírlap*, *Nővilág*, *Budapest Szemle*, stb. Négy évtizedes alkotó, szervező munkát követően a Pozsonyba visszavonuló üzletember 1873-ban adja át utódjának, a részvénytársulati formában tovább működő Franklin Társulatnak cégét, melynek maga is részvényese marad, jól megérezve, hogy a könyvszakma újabb robbanásszerű átalakulás előtt áll, mely már új gazdasági és menedzselési módszert is kíván.

E rövid életútösszegzésből is látható, hogy a közel fél évszázados szakmai tevékenység mennyiségi és minőségi értelemben is igen gazdag. Am Lipták Dorottya tanulmánya nemcsak a gazdag pályáivét összegzi, hanem feladatát tágabban értelmezve annak gazdaság-, technika-, kultúrtörténeti hátterét is bemutatja, így például szól a könyvkereskedővé vagy nyomdatulajdonossá válás jogi hátteréről, a harmincas évek (hazai) szakmai palettájáról, illetve kitekint Heckenast innovatív vállalkozásait lehetővé tevő nyomdatechnikai kontextus változásaira. Két fontosabb kiadványt is kiemelnénk, melyről szól: hangsúlyozza a könyvészeti szakperiodika, a laikus és a professzionális közönséget a piacon forgalomban lévő kiadványokról tájékoztató *Bibliográfiai Értesítő* fontosságát, illetve kitér az Eötvös József kezdeményezése által létrehívott *Budapesti Árvízkönyv* megjelenésére, mely nemcsak alkalmi jellege miatt, hanem abból a szempontból is érdekessége és unikális jelensége a kornak, hogy a Heckenast által kiadott, pártfogolt írók honoráriumukról mondtak le kiadójuk javára – enyhítendő a vállalkozást ért 30 000 forintra tehető árvízi kárt. Lipták Dorottya különös figyelmet szentel a kiadóvállalat térhasználatának változásainak, a nyomda és a kiadóvállalat színtereinek (pl. Szép utca, Egyetem utca), tehát a működés helyszíneinek bemutatására, illetve a fejlődéssel lépést tartó vállalat újításainak, a nyomdagépek és -technikák fejlődésének folyamatára, mely a kiadványok küllemének egyik meghatározó tényezőjét is jelentették.

Ezt követően három tanulmány foglalkozik a szorosabb értelemben vett kiadvány-politikával. Elsőként Kaba Eszter a szépirodalmi profil fejlődését tekinti át: a Wigandtól megörökölt szerzőgárda (Bajza József, Kisfaludy Sándor) bővülését, az újonnan jelentkező írók megnyerését (Eötvös József, Jókai Mór, Jósika Miklós), kitekintve a velük kötött életműszerződésre (Kisfaludy Sándor) vagy művek kiadására (Arany János *Toldija*) kötött egyezségekre. Kaba tanulmánya is jól illusztrálja a tanulmánykötet pontos címválasztását: írásából a kultúrát, ez esetben a szépirodalmi kiadványokat jól menedzselő – amit természetesen a körébe vont alkotók méltányoltak is, mint ezt az öt kötetben megjelent *Árvízkönyv* példája is mutatja – vállalkozó portréja bontakozik ki. A tanulmány kitekint a Heckenast által kiadott

német nyelvű szépirodalomra, Stifter, Grillparzer kiadóhoz való kapcsolatára is, illetve szintén az árvíz okán, Mailáth János és Saphir Zsigmond kezdeményezésére létrehívott, 1840 és 1848 között megjelenő *Iris* című zsebkönyvre is, mely jól illusztrálja határokon is átívelő kiadáspolitikáját és nem utolsósorban csálhatatlan ízlését. A vállalkozó innovatív karakterét hangsúlyozza az általa közrebocsátott sorozatok („Vasárnapi könyvtár”, „Irodalmi kincstár”, „Magyar remekírók”) létrejötte körülményeinek és piaci működésük bemutatása, melyeket a kiadóvállalat jó érzékkel igazított az olvasóközönség elvárásaihoz, ízlésvilágához, bekapcsolva a női, majd később egyes kiadványokkal a gyermekeket is a rendszeres olvasóik közé. A tanulmány számot vet továbbá Heckenast marketingstratégiája retorikai aspektusával is: a kiadványok reklámozására fontos hangsúlyt fektetető érveléstechnikára, mellyel az egyes lapokban, pl. a *Vasárnapi Újság* hirdetéseiben próbálja meggyőzni az olvasót kiadványai megrendelésének fontosságáról.

Dede Franciska írása a tudomány fejlődésével bekövetkező változó olvasói igényekhez alkalmazkodó kiadványpolitikát állítja középpontjába, különös tekintettel a tudományos, ismeretterjesztő és közhasznú kiadványokra. Az írás nővuma, hogy eddig nem született teljes körű összegzés a kiadó által közzétett magyar művekről, így a tanulmány alcímeiben megjelenő kiadványtípusok összegzésére is szükség volt azok értékelő bemutatása előtt. Dede forrását ehhez a munkához főként Heckenast kiadó katalógusai jelentették. A kiadványok szemrevételezése a lexikonoktól és kézikönyvektől a szótárirodalom, politikai, jogi, különböző társadalom- és természettudományos kiadványokon át az iskolai tankönyvekig ível. Mint a szintézisből is kiderül: Heckenast nemcsak kiváló érzékkel reagált a korszak tudományos változásaira, nemcsak elsőrangú szerzőket tudott vállalkozása számára megnyerni, hanem mindenekelőtt felismerte az olvasói elvárásokat és a különféle befogadói/vásárlói rétegek igényeit, miként Dede fogalmaz, gyakran meg is előzve azokat.

A kiadóvállalat egyik leghangsúlyosabb tevékenységével, a lapkiadással Bódyne Márkus Rozália tanulmánya foglalkozik. Az írás nyomon követi a sajtónyilvánosság kialakulása és a vál-

tó sajtótörvény közepette is következetes, de alkalmazkodó üzletpolitikát, kiemelten kezelve a politikai-, szak-, közművelődési- és családi valamint a néplapok időbeli alakulását: megalapításuk idejét, népszerűségüket és élettartamukat; műfaji és tudományterületi megoszlásukat. Mindezeket konkrét adatokkal, statisztikai táblázatokkal, az összevetést szemléletesebbé tevő grafikonokkal illusztrálva. Jól kirajzolódik Heckenast stratégiájának sajátossága is, amely már a könyvkiadás terén is megnyilvánult. Heckenast számos lap típussal kísérletezett, ám csak a gazdaságilag meglehetősen rentábilis vállalkozásokat tartja meg, azonban egyikét anyagilag nem annyira megtérülő organumot is megjelentet, melyhez érzelmi szálak kötik. Miként Bódyne Márkus Rozália tanulmánya, illetve a közzétett statisztikák is mutatják, az ötvenes évek a legaktívabb kísérletezés korszaka a lapkiadási profilban, s ekkor születik meg a *Vasárnapi Újság* is, mely egészen 1921-ig él, és amely lényegében a felvevőpiac vásárlási kedvének maximumát, a 10 000 példányszámot érte el fénykorában.

Heckenast kiadói tevékenysége nemcsak a társadalmi, irodalmi és tudományos élet rohamos változásával, fejlődésével, hanem a művészetek és ezen belül az ábrázolás- és képkultúra robbanásszerű fejlődésével esett egybe, mely a kiadványok illusztrációs technikájának alakulástörténetén is kitapintható. E változást kíséri nyomon Révész Emese tanulmánya, mely a széles horizonton mozgó kiadványtípusokból válogatva mutatja be a vizuális jelek technikai előállításának változatait (az olykor színezett könyvmotokról a rézmetszeteken át az olcsóbb, fametszetes megoldásig). Hogy milyen döntéshozatal állt az illusztrációs technikák háttérében, példázza a Bezerédy Amália Flóri könyvének kiadástörténetének összegzése, mely a drágább kiállítású színezett könyvmotus változattól a fametszetes populáris kiadások számbavételéig nyújt áttekintést. Heckenast üzleti-kiadói érzékét mutatja, hogy egy-egy vizuális művet több kiadványban, esetleg többféle kiadásban is felhasznált, ezzel is biztosítva nemcsak azok kiállításának magasabb színvonalát, hanem annak kelendőségét és ezáltal gazdaságosságát és megtérülését is, tekintettel az olvasói elvárásokra is. Révész Emese tanulmánya Heckenast legszívesebben alkalmazott művészeinek, illusztrátorainak (Barabás Miklós, Nepomuk Geiger,

Karl Mahlknecht) a kiadóval való kapcsolatát és főbb munkáit is összegzi. Révész írása azért is figyelemreméltó, mert a szakirodalomban ilyen jellegű, a kiadványok vizuális ábrázolásának összegző jellegű kutatására még nem került sor.

A kötet záró tanulmánya, melynek – miként a nyitótanulmánynak is – szintén Lipták Dorottya a szerzője, Heckenast privátszférájáról, életteiről, kapcsolati hálójáról ad összefoglalást. Heckenast pesti lakhelye az Egyetem utcai kiadóépület feletti emeleten volt, ám az ötvenes évek elején építette Feszli Frigyes tervei alapján pilismaróti polgári villáját, mely mind magának, mind baráti körének is gyakran adott otthont, s amely egyúttal alkotóműhelyként és társasági összejöveteleknek helyet adó szalonként is működött. Bemutatásra kerülnek a villáról készült a Feszli-hagyatékából előkerült korai tervrajzok is, továbbá részletes ismertetést kapunk az épület külső és belső építészeti megoldásairól, az azt körülvevő kert – melyben a hagyomány szerint Deák a kiegyezés előkészítésének első alapjait vetette papírra – struktúrájáról is. Lipták szintén forrásokra támaszkodva veszi számba Heckenast bensőbb és formálisabb baráti körét, mely részben a kiadóhoz köthető, korábban már említett művészekből alakult ki, kitekintve azok társadalmi, felekezeti és világnézeti összetételére is, illetve a Pilismaróton folyó művészeti tevékenység bemutatására, az itt született vagy a társasági összejövetelek ihlette művekre (pl. Volkmann Róbert *Visegrad* vagy a *Souvenir de Maróth* című darabjaira, Feszli Frigyes a hely ihlette festményeire). Lipták Dorottya tanulmánya szól Heckenast mecénási tevékenységéről is, mely jelentősen árnyalja a köztudatban jelen lévő, főként Petőfi és Arany megnyilatkozásainak köszönhető szigorú, üzleties gondolkodású kiadó ember karakterét is.

Mint a fentiekből is kiderül mind Heckenast életútját, mint kiadói működését alaposan feltáró, jól megszerkesztett kötetet, a lehető legszélesebb forráskutatáson alapuló alapmunkát kaphat kezébe az olvasó, mely igen alapos, a témát kimerítő jegyzetapparátussal is bír, magyarázva, alátámasztva újabb vagy más szempontokkal gazdagítva a főszövegben leírtakat. Mindezt kiegészítendő tovább emeli a munka értékét a már említett segédletek, kronológiák, a későbbi visszakeresést megkönnyítő névmutató, a magyar, német és angol nyelvű re-

zümék, valamint az igen magas színvonalú, és jól összeválogatott illusztrációk kötetbeli jelenléte is.

E kötethez kapcsolódóan még egy értékes kiadványról, előzményről, az nemzeti könyvtárban megvalósult kiállítás katalógusáról (OSZK, Bp., 2011) is érdemes szót ejteni, mely „Vállalkozás, kultúra, polgárosodás” címmel, szintén Lipták Dorottya szerkesztésében és szövegezésével jelent meg. A közel 70 oldalas, színes, velinpapírra nyomott, igen igényes nyomdatechnikai kivitelű, kisebb formátumú albumszerű kötet nemcsak a kiállítás felidézését segíti, hanem a tanulmánykötetben szereplő témákhoz kapcsolódó kiadványok, kéziratok, műalkotások, nyomdagépek és más nyomdatechnikai eszközök szakszerű, angol és magyar nyelvű leírásokat is adó gyűjteménye. A két kiadvány együttes használata kimerítő összgezést és tanulmányozást biztosít Heckenast Gusztáv tevékenységének kimerítő megismeréséhez.

RÓZSAFALVI ZSUZSANNA

V. Molnár László: *Mi és Ők. Magyar–orosz kulturális kontaktusok 1711–1848.*

Budapest, Szólító Kétnyelvű Oktatásért Non-profit Közhasznú Kft., 2012, 194 l.

A Mi és Ők. Magyar–orosz kulturális kontaktusok 1711–1848 cím első látásra egyaránt ébreszthet zavart és kíváncsiságot. Zavart, amennyiben az olvasó – a címből kiindulva – átfogó képet kívánna kapni a korszak magyar–orosz kapcsolatairól, mely elvárás azonban a könyv terjedelmét látva aligha remélhető. Így kelti fel kíváncsiságunkat is: nevezetesen, ha nem ezt, akkor vajon mit dolgoz fel a szóban forgó tanulmánygyűjtemény? A szerző rögtön a bevezetőben eloszlatja a kételyeket: kötetébe a magyar–orosz érintkezések teljes bemutatása helyett annak néhány, kultúrtörténeti szempontból meghatározó területét feldolgozó írását válogatta össze. V. Molnár László, mint a két nemzet közti kulturális kapcsolatok szakértője, a szakirodalom nyilvánvalóan alapos ismeretében vállalkozik a „részleges hiánypótlásra”, mint ahogy tette azt korábban megjelent köteteiben (*Magyar–orosz kulturális kapcsolatok 1750–1815*, Piliscsaba, Magyar Tudománytörténeti Intézet, 2000; *Élet-*